DOI: 10.5281/zenodo.14553271

Konya Araştırmaları Dergisi, 1 (Aralık 2024)
Journal of Konya Researches, 1 (December 2024)
konyadergisi.net | E-ISSN: 3062-1313

Suç ve Ceza Sistemi İçerisinde Konya Merkez Hapishanesi (1880-1922)

Özlem Seyhan *

Makale Türü / ***Article Type***: Araştırma Makalesi / *Research Article*
Gönderim / ***Received***: 03.11.2024, **Kabul** / ***Accepted***: 30.11.2024, **Yayın** / ***Published***: 26.12.2024

Özet: Aydınlanma çağı ile birlikte suçluların cezalandırılmasında bir dönüşüm yaşanmış, insanın değerli olduğu ve vücut bütünlüğünün korunmasının gerektiği anlayışı kabul edilmiştir. Bu kararın alınmasından önce suçluların cezalandırılmasında bedenin parçalanması uzuvların kesilmesi, giyotin ve en hafif haliyle idam gibi infazlar uzun yıllar toplumun gözü önünde gerçekleştirilmiştir. Korku ve dehşet temelinde otorite sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak Fransız İhtilali ile birlikte insan hak ve hürriyetleri yeni bir boyut kazanmış, suç işleyen bireyin öldürülmesi ya da işkencelere maruz bırakılması yerine toplumdan izole edilerek hapishanelerde ıslah olması daha doğru görülmüştür. Bu anlayışın gelişmesi ile Avrupa'nın birçok merkezinde modern hapishaneler kurulmuştur. Batıdaki bütün gelişmeleri yakından takip etmek zorunda kalan Osmanlı Devleti de neredeyse eş zamanlı olarak ülke topraklarında hapishane tesisine başlamıştır. Bu bağlamda Konya merkez hapishanesi Osmanlı Devleti'nin son döneminde Anadolu'da suç ve ceza sisteminin nasıl işlediğini göstermesi açısından önemlidir. Bu çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivi ana kaynak olarak kullanılmış, mevcut belgeler ışığında dönemin hapishane sistemi aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hapishane, Suç, Ceza, Konya, Mahkûm.

* Dr., Bağımsız Araştırmacı/*Independent Researcher*, Konya/Türkiye, ORCID: 0009-0002-0103-5072, E-mail: akpinarr_ozlem@hotmail.com

Atıf/*Citation*: Seyhan, Ö. (2024). Suç ve Ceza Sistemi İçerisinde Konya Merkez Hapishanesi (1880-1922). *Konya Araştırmaları Dergisi,* 1, ss. 1-29.

Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. | This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

Alıntı-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND 4.0)

Bu çalışma Creative Alıntı-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND 4.0) ile lisanslanmıştır. | This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).

Konya Central Prison within the Crime and Punishment System (1880-1922)

Abstract: With the age of enlightenment, there was a transformation in the punishment of criminals, and the understanding that human beings were valuable and that their physical integrity should be protected was accepted. Before this decision was taken, executions such as dismemberment of the body, amputation of limbs, guillotine and, in its mildest form, execution, were carried out in front of the public for many years in the punishment of criminals. However, with the French Revolution, human rights and freedoms gained a new dimension, and it was deemed more appropriate for the individual who committed a crime to be isolated from society and rehabilitated in prisons, rather than being killed or tortured. The Ottoman Empire, which had to follow all the developments in the West, started to establish prisons in the country almost simultaneously. In this context, Konya central prison is important in terms of showing how the crime and punishment system progressed in Anatolia in the last period of the Ottoman Empire. In this study, the Prime Ministry Ottoman Archives were used as the main source and the prison system of the period was tried to be illuminated in the light of available documents.

Keywords: Prison, Crime, punishment, prisoner, Konya.

Değerlendirme / *Review* :	Çift taraflı kör hakemlik, dış bağımsız / *Double-blind peer-reviewed, external independent.*
Etik Beyan / *Ethical Declaration* :	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur. Bu makale "Meşrutiyetten Cumhuriyete Konya Vilayeti Hapishaneleri 1876-1922" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir. / *Ethical principles were followed during the preparation of this study. This article is derived from his master's thesis titled 'Konya Vilayeti Hapishaneleri 1876-1922 from the Constitutional Monarchy to the Republic'.*
Etik Bildirim / *Complaints* :	info@konyadergisi.net
Beznerlik Taraması / *Similarity Check* :	Turnitin
Çıkar Çatışması / *Conflict of Interest* :	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / *The Author declares that there is no conflict of interest.*
Finansman / *Grant Support* :	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır. / *No funds, grants, or other support was received.*

Giriş

Tarihsel süreç içerisinde toplumun huzurunu korumak, insanların otoriteye olan güvenini sağlamlaştırmak, bireysel çatışmaların önüne geçmek ve devletin gücünü halk nezdinde göstermek için suçlar cezalandırmıştır. Ancak her dönem bu cezaların mahiyeti ve şiddeti değişmiştir. Aydınlanma çağına kadar suçlu görülen kişinin bedenine yönelik, öldürme, dövme, uzuvların kesilmesi, vücudun ortadan ikiye ayrılması ve giyotin gibi insan haklarına ve bedenin kutsallığı anlayışına uygun olmayan korku verici uygulamalar tercih edilmiştir (Foucault, 2015). Nitekim bu cezalardaki esas hedef de toplumda bir korku ve panik yaratarak benzer suçların işlenmesine engel olmaktır. Öyle ki bütün infazların şehir merkezlerinde yapılması, halkın tellallarla bu törenlere davet edilmesi ve adeta bir şenlik ve panayır havasında suçlunun cezalandırılması bunun en önemli kanıtıdır (Demirtaş, 2010). Otoritenin varlığı ve gücü bu sayede hissettirilmeye çalışılmıştır. Fransız İhtilali'nin temel argümanlarından biri olan insanın insan olması hasebiyle değerli olduğu fikrinin kabul görmesi ile birlikte suç ve ceza sisteminde de bazı dönüşümler yaşanmıştır. Bu bağlamda Michel Foucault (2015), ceza sisteminin modernleşmesini 'disiplin toplumunun' bir unsuru olarak değerlendirir ve hapishaneleri bireylerin davranışlarını kontrol etmek için kullanılan mekanizmalar olarak ele alır. Suç işleyen bireyin öldürülmesi yerine topluma yeniden zarar vermesini engellemek amacıyla onu ıslah etmek için modern hapishaneler kurulmuştur (Aksu, 2010). Bu reformlar, yalnızca bireyin davranışlarını düzeltmekle kalmamış, aynı zamanda toplumsal kontrol mekanizmalarını güçlendirmiş ve devlet otoritesinin toplum üzerindeki etkisini artırmıştır.

Modern hapishanenin ortaya çıkmasından önce mahbesler sarhoşları ayıltmak, dilencileri ve kimsesizleri tutmak, infaz öncesi mahkûmları bekletmek amacıyla kullanılmıştır. Modern hapishaneler ise mahkûmların ıslah edilmesi ve topluma kazandırılması amacıyla kurulmuştur. Foucault (2015), hapishane reformlarını disiplin toplumunun bir aracı olarak görürken, Yıldız (2012), Osmanlı hapishanelerinin bu dönemde Batılı standartlara uyum sağlamaya çalıştığını belirtmektedir. Avrupa'da modern anlamdaki ilk hapishane 1595 yılında Amsterdam'da, 1609'da da Almanya'da kurulmuştur (Orat, 2011). Bu hapishanelerin ekonomik sıkıntılardan ve hukuki boşluklardan dolayı tam anlamıyla bir ıslahhane olmadığı bilinmektedir. Öyle ki hapishaneler uzun yıllar Avrupa'da ucuz iş gücünün merkezi olarak görülmüş, mahkûmlar zorunlu çalışmaya tabii tutulmuştur. Her ne kadar Avrupa'daki modern

hapishane bahsi geçen tarihlerde kurulmuş olsa da tam anlamıyla bir ıslah merkezi hüviyetini kazanması 19. yüzyılın başlarında mümkün olmuştur. Modernleşme, ceza infaz kurumlarının fiziksel ve idari yapılarında reform yapmayı, ıslah ise bireyin suç işleme eğilimlerini rehabilitasyon yoluyla dönüştürmeyi amaçlar. Hapishanelerin tek kişilik hücreler şeklinde inşa edilmesi, mahkûmların kendi aralarında konuşmasının yasaklanması, bütün gün ve gece hücrede tutularak sadece İncil okumalarına izin verilmesi ile hedeflenen içe dönüş tam tersine mahkûmların çoğunun akıl sağlığını kaybetmesine yol açmıştır (Bahar, 2010). Bunun üzerine Aerika Birleşik Devletleri'nde ve İngiltere'de yapılan teftişler sonucunda mahkûmlara manevi ve fiziki olarak eziyet edilmemesi, sağlık koşullarının iyileştirilmesi, gardiyanların eğitimli kişilerden seçilmesi ve mahkûmların ıslah edilmesi için bazı reformlara ihtiyaç duyulduğuna karar verilmiştir (Yıldız, 2012). Bahsi geçen ıslah bireyin yaşadığı iç muhasebe sonucunda işlediği suçtan dolayı pişmanlık duyarak dış dünyaya yeniden çıktığında benzer bir eylemde bulunmasının önüne geçmektir.

Hapishane her ne kadar öldürme cezalarından daha hafif görünse de toplum için korkulması gereken, bilinmeyen bir yer olma özelliğini korumuştur. Hapishanelerde neler yaşandığının halk nezdinde tam olarak anlaşılmaması bu durumda etkili olmuştur. Ayrıca bütün hapishanelerin şehir merkezlerinde hatta hükümet konaklarının bitişiğinde ya da içinde inşa edilmesinde otoritenin gücünü göstermek temel hedeftir. Toplum kanunlara uymaz, hükümete karşı çıkarsa gideceği yerin neresi olduğunu her gün canlı bir şekilde görmektedir. Bu bağlamda modern devrin hapishanesi bir nevi güç simgesi ve kontrol mekanizması olma özelliğine haizdir.

Batıdaki gelişmeleri yakından takip eden Osmanlı Devleti, modernleşme sürecinin bir parçası olarak hapishane reformlarını ele almış ve bu süreçte Batılılaşmayı yalnızca fiziksel yapılarla değil, mahkûmiyet anlayışıyla da uyumlu hale getirmeye çalışmıştır. Hapsetme olgusu başlı başına bir ceza olarak görülmese de Osmanlı'da infaza kadar mahkûmları bekletmek için kurulan zindanların bulunduğu bilinmektedir (Öztürk, 2010). Buralar karanlık, rutubetli ve idari teşkilattan mahrum yerlerdir. Zindancılar düzenli maaş almadıkları için mahkûmlardan rüşvet alarak gelir temin etmişler, suçlu ya da suçsuz olması önemsenmeksizin buradaki kişiler hastalıkla, ölümle ve yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bazı kişilerin yıllarca cezasının kesinleşmeden zindanlarda tutulduğu görülmektedir (Şen, 2007). Nitekim Osmanlı modernleşmesinin bir uzantısı olarak 1831 yılında İstanbul'da Hapishane-i Umumi kurulmuştur. Tanzimat

ile birlikte Osmanlı kanunlarında hapsetme yer almaya başlamıştır. 1840, 1851, 1858 ceza kanunlarında hapsetme idamdan sonra en ağır ceza olarak kaydedilmiştir (Şen, 2001).

Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale için sık sık girişimde bulunan İngiltere, 1844 yılında Stanfort Caning'i hapishanelerin teftişi ve yeni yapılacak hapishane planlarının tespiti için göndermiştir. Caning yazdığı raporlarla sık sık ülkesini bilgilendirmiştir. Her medeni devlette modern hapishane olmalıdır anlayışından hareketle yapılan bu girişimler, Osmanlı'yı çağdaşlaştırmak ya da mahkûmların hayat standartlarını yükseltmek hedefinden ziyade azınlık mahkûmların durumunu kullanmak suretiyle Osmanlı'nın iç işlerine karışmak için bir vesile haline getirilmiştir. Durumun farkında olan Osmanlı idarecileri titizlikle hapishane reformu üzerinde durmuştur (Bozkurt, 2010). Öyle ki hapishane inşa faaliyetleri Osmanlı bütçesini sarsacak boyutlara ulaşmıştır (Tekin, 2008).

1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşı'nın sonucunda Osmanlı Devleti topraklarının büyük kısmını Berlin kongresinde alınan kararlar doğrultusunda kaybetmiştir. Akabinde gelen mali iflas ile Duyunu Umumiye İdaresi kurulmuş ve alacaklı devletler Osmanlı'nın mali kaynaklarına el koymuştur. Bu şartlar içerisinde Avrupalı devletlerin neredeyse bütün isteklerini yerine getirmek durumunda kalan Osmanlı Devleti hapishane reformuna yönelmek zorunda kalmış ve Tevkifhane ve Hapishanelerin İdarelerine Dair Nizamname 1880 yılında çıkarılmıştır. Nizamnamede hapishane ve tevkifhanelerin fiziki özellikleri, planları, mahkûmların tüm ihtiyaçlarının karşılanması, sağlık koşullarına riayet edilmesi, hastaların tedavisi, ilaçların alınması ve gardiyanların görevi gibi konular hakkında iyileştirici kararlar alınmıştır (Atar, 2011). Bu nizamname ile her vilayet ve kazada en az bir hapishane açılması istenmiş, kadın mahkûmlar için de ayrı binaların teminine dikkat çekilmiştir (Tekin, 2010). Nitekim inşa faaliyetlerinin masraflı ve meşakkatli olması nedeniyle kiralama usulüne başvurulmuştur. Bu tarihten itibaren Konya'da dâhil olmak üzere Anadolu'nun pek çok yerinde yeni hapishaneler açılmıştır.

1. Konya Merkez Hapishanesinin Fiziki Özellikleri

Konya'daki ilk hapishane hükümet konağının alt katında açılmıştır. Ancak buranın küçük birkaç odadan oluşması üzerine yakınlarda yer alan zaptiye merkezi de ihtiyaç halinde tevkifhane olarak kullanılmıştır. Bahsi geçen zaptiye merkezi günümüzdeki Saray Çarşısı'nın yerinde kurulmuştur. Ancak bunların modern hapishane özelliği taşıdığını söylemek mümkün değildir. Avrupa'da bu dönemde hapishaneler genellikle

mahkûmların tecrit edilmesine ve çalışma disiplini kazandırılmasına odaklanırken, Osmanlı hapishanelerinde daha çok geçici tutukluluk ve cezaların infazı amaçlanmıştır. Bu nedenle 1886 yılında 132.000 kuruşluk bir bütçeyle Konya'da müstakil ve tam teçhizatlı bir hapishane inşaatına başlanmıştır. 1889 yılında ise maddi yetersizlik nedeniyle inşa çalışmalarına ara verilmiştir (BOA, DH. MKT. 1611/27). Hapishane hükümete ait 11.286 metrekarelik bir alanda kurulmuştur. 1889 yılından itibaren faaliyet gösteren hapishaneye ilerleyen tarihlerde ilave binalar yapılmıştır. Tapu kayıtlarına göre hapishane; Konya'nın Karatay bölgesinde, 11. mahalle, 115 pafta, 120 sayfa, 488 ada, 3 parsel ile belirlenen alanda yer almıştır (Konya Tapu ve Kadastro V. Bölge Müdürlüğü Arşivi). Günümüzdeki adresi Kuzgun Kavak Mahallesi, Sultan Veled Caddesi, Açık Ceza İnfaz Kurumu'dur. Uzun yıllar kullanılan hapishane 1942 yılında tamamen yıkılmış ve yerine yeni bir hapishane inşa edilmiştir (Konya Tapu ve Kadastro V. Bölge Müdürlüğü Arşivi).

Konya merkez hapishanesinin dikdörtgen şeklinde farklı odalardan oluşması planlanmış, suçun derecesine göre mahkûmların ayrı bölmelerde tutulması gerekli görülmüştür. Çamaşırhane, yemekhane, revir, gardiyan odası, ibadethane, imam odası ve çeşme de inşa planına dâhil edilmiştir. Ancak bunlardan yalnızca odalar inşa edilebilmiştir. Bütün maddi yetersizliklere rağmen hapishanenin 1913 yılına ait teftiş raporlarından anlaşıldığı üzere zamanla tahrip edilerek harap bir hale geldiği görülmektedir (BOA, DH. TMIK. 22/77). Öyle ki duvarlarının yıkılmak üzere olduğu, tamirle mevcut durumun düzeltilemeyeceği, hapishanenin mahkûmların güvenliğini sağlayamadığı, mahkûmların yakınlarıyla görüştükleri esnasında içeriye her türlü aletin kolaylıkla sokulabildiği ve hapishanenin firar olaylarına zemin hazırladığı hazırlanan raporlarda hükümete bildirilmiştir. Değil tamir etmek bir çivi çakılması halinde duvarların yıkılacağı söylenerek yeni bir hapishane inşasına ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. 1913 yılına ait raporda değinilen bir diğer önemli mevzu ise ağır suçlardan mahkûm olanlarla hafif suçlardan mahkûm olanların, hatta suçu kesinleşmemiş tutukluların aynı yerde bulunmasıdır. Nitekim hafif suçlardan yatan pek çok kişinin adeta profesyonel suç işleme tekniklerini öğrenip, tahliye olduktan sonra yeniden suça karıştığı kaydedilmiştir. Ayrıca cinayet işlediği için müebbet alanların hafif suçlardan yatan kişileri ağalık sistemi içinde kendine hizmet için kullanması da diğer sorunu teşkil etmiştir. Bu gibi gerekçelerle yeni inşa edilecek hapishanede mahkûmların suç çeşitliliğine ve yaşına göre farklı koğuşlara konulması zaruri görülmüştür (BOA, DH.

MB. HPS, 10/15). Bu sayede mahkûmlar arasında ortaya çıkan ağalık sisteminin bozulacağı ve yaşı küçük mahkûmların istismarının engelleneceği düşünülmüştür.

Bütün olumsuzluklara rağmen hapishanenin yıllar içinde daha da kalabalıklaştığı, bazı zamanlar yüzlerce kişiyi aynı anda istihdam etmek durumda kaldığı bilinmektedir. Fiziki koşulları bu izdihamı kaldırmaya müsait olmayan hapishanede sıhhat koşulları da zaafa uğramış, yeterli oksijenin olmaması, rutubet ve beslenme eksikliği nedeniyle mahkûmlar arasında salgın hastalıklar yayılmıştır (BOA, DH. MB. HPS, 2/25). Mevcut durumun farkında olan hükümet ise gönderdiği talimatnamelerle mahkûmların temizliğine dikkat etmesini bilhassa istemiştir. Ancak yeterli temiz suyun olmaması, ışık ve havadan mahrum odalarda kalınması gibi nedenlerle adeta pislik hapishanenin bir parçası haline gelmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 72/18). Nitekim 1915 yılında Konya hapishanesinde lekeli humma hastalığı görülmüş ve mahkûmların daha sık avluya çıkarılması ve temiz hava alması istenmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 144/17). Salgının halk arasında da yayılması uzun süre vilayet yetkililerini tedirgin etmiştir. Hapishanede yalnızca fiziki hastalıklar görülmemiş bununla birlikte ruhsal buhranlar yaşayan hatta akıl sağlığını kaybedenler vardır. Öyle ki hapishane koşullarının bunaltıcı etkisi, sağlık şartlarının elverişsiz olması ve beslenme konusunda yaşanan sıkıntılar mahkûmları umutsuzluğa sevk etmiştir. Yetersiz fiziksel koşullar ve hapishane ortamının psikolojik baskıları, birçok mahkûmun travma yaşamasına yol açmış ve bu durum resmi kayıtlarda yer almıştır (BOA, DH. MKT, 1611/27). Mahkûmların hem fiziki hem de psikolojik sağlığını korumak için çaba gösteren vilayet idare merci, 1918 yılında Dâhiliye Nezareti'ne başvurarak ilaç ve zaruri ihtiyaçlar için 139.700 kuruşluk tahsisat istemiştir. Öyle ki aynı tarihte eczaneler paralarını alamadıkları gerekçesiyle hapishaneye ilaç vermeyi bırakmıştır (BOA, DH. MB. HPS. M, 35/110). Ancak Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ve mütareke döneminin zorlu şartları nedeniyle istenen meblağ gönderilememiştir.

2. Bütçe

Osmanlı Devleti yaşadığı mali zorluklara rağmen Konya merkez hapishanesinin açıldığı ilk andan itibaren düzenli olarak bütçe ayrıldığı resmi kayıtlara geçmiştir. 1880 yılından 1884 yılına kadar düzenli olarak 55 bin kuruş gönderilmiş ancak hapishanenin gittikçe kalabalıklaşması nedeniyle bu bütçe yeterli gelmemiş ve ek tahsisat istenmiştir (BOA, DH. MKT, 1358/102). 1885 yılında tahsisatın 230 bin kuruşa çıkartılmasına karar

verilmiştir (BOA, İ. ŞD, 83/4933). Aynı gerekçelerle 1886 yılında da 230 bin kuruş gönderilmiştir (BOA, DH. MKT, 1374/79). Alınan tasarruf önlemlerine rağmen 1887 senesinde 168.517 ve 1888 senesinde 237.500 kuruş harcanmıştır (BOA, DH. MKT, 1706/67; BOA, DH. MKT, 1660/55). 1884 yılından itibaren Konya vilayetinden yapılan müracaatlar ile masraflar hakkında ayrıntılı bilgiler verilerek tahsisatın artırılması istenmiştir (BOA, ŞD, 02547/42).

Hapishanenin her geçen yıl kalabalıklaşması ve mahkûmlara ekmek dağıtılmasının mecburi olması hem vilayet idarecilerini hem de hapishane yönetimini zor durumda bırakmıştır (BOA, ŞD, 2686/22). Diğer taraftan hapishanenin mevcut izdihamı kaldıramaması nedeniyle tamire ihtiyaç duyması, masrafların artmasına yol açmış ve 1899 yılında tamir için 22.134 kuruş istenmiştir. Ancak 170 bin kuruş gönderilmiştir (BOA, ŞD, 2698/26). Hapishaneye düzenli olarak tahsisat ayrılmasına rağmen bir türlü istenilen refah ortamı sağlanamamıştır. 1901 yılında daha Mart başında ayrılan ödeneğin bittiği anlaşılmaktadır. Konya hapishanesine ayrılan bütçenin yeterli olmadığının farkında olan Dâhiliye Nezareti, sık sık tasarruflu davranılmasını istemiştir. Öyle ki devletin mali durumunun yetersiz olması hapishaneye gerekli ihtimamın gösterilmesine de engel olmuştur. Nitekim 1909 yılında 112 bin kuruşun idareli kullanılması şeklinde telkinlerde bulunulması dikkat çekicidir (BOA, DH. MKT, 2896/37)

Bütçe sıkıntıları uzun yıllar devam etmiş ve ek tahsisat istenmiştir. Ancak dikkat çeken bir diğer durum ise bu gibi sıkıntılara rağmen bazı yıllarda mevcut meblağın nereye harcandığına dair kayıtlarda usulsüzlük yapıldığının anlaşılmasıdır. Öyle ki 1910 yılında hapishane giderleri için vilayete gönderilen 650 bin kuruştan yılsonunda 146.000 kuruşun kaldığı bilinmektedir. Ancak bu paranın nereye gittiği meçhuldür. 1911 yılında da benzer şekilde 607.500 kuruş tahsis edilmiş, buna rağmen hapishane ihtiyaçlarının karşılanamadığı ifade edilmiştir. Hatta 200.000 kuruş ilave tahsisat istenmiştir. Bu durumun fark edilmesi üzerine 1910 ve 1911 yılı arasındaki hapishane masraflarının farkı üzerine araştırmalar yapılmasına karar verilmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 51/3). Akabinde 1912 yılında 100.000 kuruş, 1913 yılında 50.000 kuruş gönderilmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 52/15). Hapishanenin temel gideri iaşe masraflarıdır. Ancak bunun yanında hastalık, tamirat ya da mahkûm sevki gibi beklenmedik durumlarda da hükümetten ek bütçe talep edilmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 57/43). Ancak Osmanlı Devleti'nin bu tarihlerde büyük savaşlarla mücadele ediyor olması sıkıntıların artmasına yol açmıştır.

Buna rağmen az da olsa 1915 yılında iaşe giderleri için para gönderilmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 1552/55).

1916 yılında ise tahsisat 5.000 kuruşa çıkarılmıştır. Merkez ve kaza hapishanelerinin acil ihtiyaçlarının karşılanması için ayrılan ödenek Nisan 1916 tarihinde gönderilmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 60/9). 1917 yılına gelindiğinde ise kış mevsimin etkisiyle gıda maddelerinin fiyatının artması ve Konya'daki fırıncıların paralarını alamadıkları gerekçesiyle hapishaneye ekmek vermeyi durdurması yeni bir krizi başlatmıştır. Borçların ödenip, gıda teminin yeniden sağlanması için acil 350.000 kuruş istenmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 63/44). Ancak yalnızca 8.000 kuruşluk bir havale gönderilebilmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 63/18). Adeta açlıkla mücadele etmek zorunda kalan mahkûmların nizamını sağlamak, fırıncılara ve eczanelere olan borçları ödeyerek yeniden ekmek ve ilaç temin etmek ve gardiyan maaşlarını ödemek için sık sık müracaatlarda bulunan Konya vilayetinin bu istekleri üzerine nihayet 500.000 kuruşluk bir meblağ gönderilmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 62/40). Lakin bir sonraki yıl aynı sorunlar artarak devam etmiştir. 1918'de Konya vilayeti dâhilindeki bütün hapishaneler için toplam 2.534.600 kuruş talep edilmiştir. Konya merkez hapishanesindeki mahkûmların tedavi masrafları için 82.000, iaşe giderleri için 82.000 ve diğer masraflar adı altında 90.000 olmak üzere toplamda 254.000 istenmiştir (BOA, DH. MB. HPS. M, 35/110; BOA, DH. MB. HPS. M, 34/75).

Osmanlı Devleti içinde bulunduğu mali ve siyasi krizlere rağmen Konya hapishanesinin kurulduğu andan itibaren düzenli aralıkları tahsisat göndermiştir. Ancak çoğunlukla gönderilen meblağlar yeterli gelmemiş ve hapishane idarecileri, iaşe temininde, hastaların tedavi ettirilmesinde, hapishaneler arası sevkler de ve zorunlu tamir faaliyetlerinde ciddi sıkıntılar yaşamıştır. Öyle ki çoğunlukla mahkûmlara verilecek ekmek bulmakta dahi zorluk çekilmiştir. Bu durumda dönemin şartlarının ve mali sıkıntıların etkili olduğu açıktır.

3. Suç Çeşitleri ve Mahkûmlara Dair İstatistikler

Osmanlı kanunlarına göre suçlar üç başlık altına ayrılmıştır. Adam öldürme ve zina gibi suçlar cinayet, adam yaralama, vurma, hırsızlık cünha, para cezasına çevrilebilecek hafif suçlar ise kabahat olarak nitelendirilmiştir. Cinayet, cünha ve kabahat suçlarından tevkif edilenlerin ve suçu kesinleştikten sonra mahkûm olanların ayrı hapishanelerde tutulması istenmiştir. Bu bağlamda kabahat ve cünha suçluları bulundukları bölgedeki

hapishanede tutulurken cinayet suçluları merkez hapishanesine gönderilmiştir. Bununla birlikte mahkûm sevkinin meşakkatli ve masraflı olması nedeniyle cinayet suçlularının küçük kazalarda mahkûm edilmesi örneğine de rastlanmıştır. Kanunlara göre cinayetten yargılananlara müebbet sürgün, müebbet hapis, idam, ömür boyu memuriyetten men etmek, geçici kürek, rütbenin elinden alınması ve medeni haklardan mahrum bırakmak gibi cezalar verilmiştir. Cünhadan yargılananlara ise bir haftadan üç yıla kadar hapis cezası verilmiştir. Bununla birlikte geçici sürgün, para cezası ve memuriyetten atılma da cünha kapsamında kullanılan yaptırımlardandır. Kabahat suçu ile yargılananlar ise hafif hapis ve para cezasına çarptırılmıştır (Şen, 2007).

Konya hapishanesine ait mahkûm cetvellerinden tespit edildiği üzere merkezde tutulan suçlular mevkuf ve mahkûm olarak ikiye ayrılmıştır. Mevcut arşiv belgelerinde bazı yıllara ait mahkûm yoklama cetvellerinde cinayet, cünha ve kabahat suçlarından kaç kişinin tutulduğu listelenmiştir. Ayrıca bu yoklama cetvellerinde kadın mahkûmlara dair bilgilere de yer verilmiştir. Tutuklu ve hükümlülerin sayısal durumu tespit etmekte oldukça yararlı olan bu cetveller dört ayda bir merkeze gönderilmiştir. Birinci yoklama Mart'tan Haziran sonuna ikinci yoklama Temmuz başından Ekim ayının sonuna, üçüncü yoklama Kasım başından Şubat sonuna kadar olan dönemi içine almıştır. Ancak bu cetveller her yıl düzenli olarak gönderilememiştir. Hatta bazı yıllara ait yoklama cetveline ulaşmak mümkün olmamıştır. Bu çalışmanın kapsamı içerisine Konya merkez hapishanesinden Dâhiliye Nezareti'ne 1912, 1914 (BOA, DH. MB. HPS, 151/29; BOA, DH. MB. HPS, 21/4.), 1915 (BOA, DH. MB. HPS. M, 22/15; BOA, DH. MB. HPS, 156/77; BOA, DH. MB. HPS, 157/36.), 1916 (BOA, DH. MB. HPS, 158/3; BOA, DH. MB. HPS, 158/15; BOA, DH. MB. HPS, 26/62) ve 1917 (BOA, DH. MB. HPS. M, 33/80) senelerinde mahkûm cetvelleri gönderilmiştir. Bununla birlikte 1913 yılına ait bir keşif defteri sayesinde bu tarihteki mahkûm sayısına ulaşılmıştır. Mevcut verilere göre; 1912 yılında Konya merkez hapishanesinde 554 kişi cinayetten, 78 kişi cünhadan mahkûm edilmiştir. 288 kişi cinayet suçundan mevkufken, 38 kişi de cünhadan tutuklanmıştır. 1913 yılında Konya hapishanesinde toplamda 995 kişin tutulduğu görülmektedir (BOA, DH. MB. HPS. M, 10/15, Lef. 30). Bu rakam yukarıda bahsedilen bütçe açıklarının ve iaşe sorunun temel gerekçesini gösterir mahiyettedir. Aşağıdaki tablolarda Konya hapishanesindeki mahkûm ve mevkuf sayısı görülmektedir.

Tablo 1. 1914 yılında Konya Hapishanesindeki Mahkumların Sayısal Verisi

1914 Yılı Yoklama Cetveli	**Cinayet**	**Cünha**	**Kabahat**
Ocak	374	114	0
Şubat	369	107	0
Kasım	366	113	0
Aralık	383	114	0

Tablo 2. 1914 yılında Konya Hapishanesindeki Mevkufların Sayısal Verisi

1914 Yılı Yoklama Cetveli	**Cinayet**	**Cünha**	**Kabahat**
Ocak	379	107	0
Şubat	373	126	0
Kasım	272	94	0
Aralık	358	91	0

Tablo 3. 1915 yılında Konya Hapishanesindeki Mahkumların Sayısal Verisi

1915 Yılı Yoklama Cetveli	**Cinayet**	**Cünha**	**Kabahat**
Mart	321	118	0
Nisan	328	147	0
Mayıs	327	138	0
Haziran	160	93	0
Temmuz	121	51	0
Ağustos	124	78	0

Eylül	135	100	0
Ekim	135	93	0
Kasım	584	306	0

Tablo 4. 1915 yılında Konya Hapishanesindeki Mevkufların Sayısal Verisi

1915 Yılı Yoklama Cetveli	**Cinayet**	**Cünha**	**Kabahat**
Mart	317	7	0
Nisan	272	18	0
Mayıs	228	4	0
Haziran	127	2	0
Temmuz	105	69	0
Ağustos	103	84	0
Eylül	126	17	0
Ekim	89	15	0
Kasım	356	16	0

Tablo 5. 1916 yılında Konya Hapishanesindeki Mahkumların Sayısal Verisi

1916 Yılı Yoklama Cetveli	**Cinayet**	**Cünha**	**Kabahat**
Mart	321	118	0
Nisan	328	147	0
Mayıs	327	138	0
Haziran	160	93	0

İkinci Yoklama	341	104	0
Üçüncü Yoklama	584	306	0

Tablo 6. 1916 yılında Konya Hapishanesindeki Mevkufların Sayısal Verisi

1916 Yılı Yoklama Cetveli	**Cinayet**	**Cünha**	**Kabahat**
Mart	317	7	0
Nisan	272	18	0
Mayıs	228	4	0
Haziran	127	2	0
İkinci Yoklama	168	25	0
Üçüncü Yoklama	356	16	0

Tablo 7. 1917 yılında Konya Hapishanesindeki Mahkumların Sayısal Verisi

1917 Yılı Yoklama Cetveli	**Cinayet**	**Cünha**	**Kabahat**
Birinci Yoklama	382	43	0

Tablo 8. 1917 yılında Konya Hapishanesindeki Mevkufların Sayısal Verisi

1917 Yılı Yoklama Cetveli	**Cinayet**	**Cünha**	**Kabahat**
Birinci Yoklama	184	0	0

Yukarıdaki tablolarda görüldüğü üzere Konya merkez hapishanesinde cinayet ve cünha suçundan mahkûm olan kişiler yer almıştır. Tevkif edilenler yine aynı suçlardan dolayı tutuklanmıştır. Fiziki kapasitesinin çok üstünde mahkûm istihdam edildiği bu

tablolardan da anlaşılmaktadır. Yukarıdaki verilerin yalnızca erkek mahkûmlara ait olduğu da gözden kaçırılmamalıdır.

4. Firar ve Af Olayları

Hapishane kurumunun tarihi ile firar olaylarının tarihi neredeyse eş zamanlıdır. Mahkûmların firar girişimlerinin temel nedenleri arasında cezaların adil olmadığına dair bir algının bulunduğu görülmektedir. Konya hapishanesinin uzun yıllar tamir edilmesinden dolayı korunaklı ve sağlam bir mimariye sahip olmaması firarlara olanak tanımıştır (BOA, DH. MB. HPS, 14/66). Bu nedenle sık sık hapishanenin tamir edilmesi ya da yeni bir binanın inşa edilmesi için müracaatlarda bulunulmuştur. Ayrıca gardiyanların ve hapishane müdürünün firar olaylarında payının olup olmadığı sık sık hükümet tarafından incelenmiştir. Ancak koğuşların harap bir halde olması temel sebep olarak gösterilmiştir. Öyle ki duvarları ve tavanı delmek suretiyle birçok mahkûmun kaçtığı kayıtlara geçmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 2/25). Mahkûmların kesici ve delici aletlere gardiyanlarla kurdukları yakın ilişkiler sayesinde kolayca ulaşabilmesi ise bir diğer önemli ayrıntıdır. Hapishanenin yapısal ve idari eksiklikleri, modern bir ceza infaz kurumu standartlarını karşılamaktan uzak olduğunu göstermektedir (BOA, DH. MB. HPS, 14/66).

1918 yılında Konya merkez hapishanesinde meydana gelen bir firar hadisesi oldukça dikkat çekicidir. Öyle ki Aralık ayında yeterli tahsisatın alınması nedeniyle koğuşları ısıtmak için yakacak ve aydınlatmak için gaz yağı alınamamıştır. Soğuktan korunmak isteyen mahkûmlar tencerelerin içine taş ve toprak doldurarak havalandırmaları kapatmıştır. Bununla birlikte koğuşların koridorlarla olan bağlantısı kesilerek odalar karanlığın da etkisiyle mahkûmlar tarafından adeta tecrit edilmiştir. Bu vesileyle kendi haline kalan mahkûmlar koğuşlardaki tahta rafları, kapı ve pencereleri sökerek yakmıştır. Harap haline getirilen koğuşlarda yalnızca kilidi kalan kapıyı kıran dokuz kişi gecenin karanlığından yararlanarak firar etmiştir. Gaz yağının olmaması ve soğuğun etkisiyle çaresiz kalan hapishane yönetiminin olaylara engel olamadığı anlaşılmaktadır (BOA, DH. MB. HPS, 66/62).

Firarın en önemli tetikleyicisi fiziki şartlar olmasına rağmen kimi zaman isyanlar ya da toplu hapishane ayaklanmalarında da firar olayları yaşanmıştır. Öyle ki II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte siyasi suçları kapsayan bir af çıkarılmış ve suçunun üçte ikisini tamamlayanların serbest bırakılmasına karar verilmiştir (Tanış, 2017). Daha sonra

bu karar genel affa dönüşmüş ve neredeyse bütün hapishaneler adeta boşaltılmıştır (İleri, 2005). Bu haberlerin Konya hapishanesinde duyulmasının ardından 1908 yılında 1080 mahkûm, affın kendilerini de kapsadığını iddia ederek kapıları kırmak suretiyle firara kalkışmıştır. Bu girişimi önlemek için güvenlik güçlerinin silahla karşılık vermesi nedeniyle iki mahkûm hayatını kaybetmiş, on iki kişi de yaralanmıştır. Bir firar girişiminden çok toplu isyan hareketine benzeyen bu durumun benzeri aynı tarihlerde İstanbul Tevkifhanesi ve Üsküdar Tevkifhanesi'nde de yaşanmıştır (BOA, DH. MKT, 1274/30). Öyle anlaşılıyor ki aftan yararlanamayacağını düşünen mahkûmlar isyana teşebbüs etmiştir.

Benzer bir hadise olması açısından 1920 yılında Konya'da meydana gelen Delibaş İsyanı esnasında hapishanelerin boşaltıldığından da bahsetmekte yarar vardır. Öyle ki isyancılar az sayıdaki gardiyanı ve jandarmayı etkisiz hale getirerek hapishaneyi boşatmışlardır. Mahkûmların isyana katılarak bu hareketi güçlendireceği düşünülmüştür. Hatta hapishane binasını ateşe vermişlerdir. Bir anda Konya sokaklarına dökülen yüzlerce mahkûm ise isyancılara katılmak yerine şehri terk ederek izlerini kaybettirmeyi tercih etmişlerdir. Bu durum Konya'da asayişin sağlanmasını güçleştirmiş, bir yandan mahkûmlar bir yandan isyancılar vilayet idarecilerini zor durumda bırakmıştır (Önder, 1953).

Kimi zaman isyanların ve firarın tetikleyicisi olan af kanunlarına Osmanlı Devleti'nin son döneminde sık sık rastlanmaktadır. Padişahların tahta çıkışı ya da meşrutiyetin ilanı gibi önemli tarihlerde bazı mahkûmların affedildiği gibi, hapishanelerdeki mevcut izdihamı azaltmak için de affa başvurulmuştur. Bu bağlamda Konya hapishanesindeki mahkâmlar da çeşitli tarihlerde aflardan yararlanmıştır (BOA, DH. MB. HPS, 108/14). 1917 yılında çıkarılan kanunla af kapsamına girecek kişilerde bazı özellikler aranmıştır. Özellikle mahkûmların iyi hâl göstermeleri, hapishane içinde herhangi bir suça karışmamış olmaları ve sağlık durumları ile ahlaklarının içinde bulundukları ortam nedeniyle bozulma tehlikesinde olması gibi durumlar gözetilmiştir. Bilhassa 18 yaş atındaki cünha suçlularının affedilmesi istenmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 108/14). Aynı şekilde 1918 yılında çıkarılan afla cezalarını bahsi geçen tarihe kadar sorunsuz bir şekilde tamamlayan ve kanunlara aykırı davranmayarak hapishanedeki huzuru bozacak faaliyette bulunmayan mahkûmların kalan cezaları affedilmiştir. Bu kişilerin hapishanede geçirdikleri sürede ıslah olduklarına vurgu yapılmıştır (BOA, DH. MB. HPS. M, 35/51). 1920 yılında da aynı gerekçelerle Konya hapishanesinden on beş kişi meclis

kararıyla affedilmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 16/44). Af kanunlarının temel gerekçesi hapishanede kalan mahkûmların geçirdikleri süre zarfında tam anlamıyla manevi bir sukuta erdiği ve bir daha suç işlemyeceği yönündeki insani kanaattir. Bununla birlikte siyasal ve ekonomik sebeplerin aflar üzerinde etkili olduğu da bir gerçektir.

5. Mahkûmların Beslenme ve Sağlık Koşulları

1880 yılında çıkarılan hapishaneler nizamnamesinde mahkûmların yeterli şekilde beslenmesine ve sağlıklarının korunmasına özel bir önem verilmiştir. Nizamnameye göre mahkûmlara ekmek, iç yağı, sadeyağı, çorba, et, kuru baklagiller ve sebzeden yapılan yemeklerin verilmesi gerekli görülmüştür. Ancak maddi sıkıntılar ve yeterli tahsisatın gönderilmemesinden dolayı çoğu zaman ekmek temininde dahi sıkıntılar yaşanmıştır (BOA, DH. MKT, 1374/79). Bu nedenle tevkif edilen ve suçu kesinleşmeyen kişilerin mümkün olan en kısa zaman içerisinde ya serbest bırakılması ya da hapishanelere gönderilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Öyle ki mevkufların ekmek masrafının bu sayede azalacağı düşünülmüştür (BOA, DH. MKT, 1853/114). 1886 yılından itibaren hemen her yıl Konya vilayetinden yapılan müracaatlarla mahkûmlara ekmek temini için ek bütçe ayrılması istenmiştir. Nitekim 1886 yılında hapishanede 1500 kişinin tutulduğu kayıtlara geçmiştir (BOA, ŞD, 2547/42). Maddi durumu iyi olan mahkûmlar dışarıdan gardiyanlar aracılığıyla yiyecek temin edebilmiştir. Mahkûm yakınları ve bazı hayırseverler hapishaneye yemek bağışında bulunmuştur (BOA, DH. MKT, 1693/114). Ancak yoksul ve ihtiyaç sahibi kişilerin çokluğu nedeniyle bu yardımlar kesin çözüm olmamıştır. Dâhiliye Nezareti'nden sık sık bütçe artırılması istenmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 52/15). 1917 yılında beslenme sorununa kesin bir çözüm bulunamamış ancak şehirdeki fırıncılara borçlanmak suretiyle ekmek temini usulüne geçilmiştir. Borçların kısa süre içerisinde ödenememesi üzerine fırıncılar ekmek vermeyi bırakmıştır (BOA, DH. MB. HPS, 66/62; BOA, DH. MB. HPS. M, 35/110). İaşe eksikliği ve hapishanenin fiziki yetersizliği nedeniyle mahkûmlar açlık ve sefaletle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Hatta kimi zaman bu durum ayaklanmaya ve salgın hastalıklara yol açmıştır. Öyle ki neredeyse kıtlığa varan açlık nedeniyle mahkûmların ağaç yapraklarını yemek zorunda kaldığı kayıtlara geçmiştir. Hapishane idaresinden ve vilayetten gönderilen telgraflarla acilen gıda sorunun çözülmesi istenmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 36/3). Ancak bu çalışmanın kapsamı içindeki dönemde bahsi geçen sorunların artarak devam ettiği anlaşılmaktadır (BOA, DH. MKT, 2896/37). Bu durumun sonucu olarak ise mahkûmlar

arasında hastalıklar baş göstermiş hapishane olgusu bir ıslah evinden ziyade adeta ıstırap mekânı hüviyetini almıştır.

6. Hapishane Görevlileri

Konya merkez hapishanesinde güvenliği sağlamak ve idare işlerini yürütmek için birden fazla memur görev almıştır. Hapishane müdürü, tevkifhane müdürü, kâtip, tevkifhane kâtibi, tabip, ser gardiyan, gardiyan, muavin ve hapishane hademesi Konya hapishanesinde düzeni sağlamaya çalışmışlardır (BOA, DH. MB. HPS, 154/14). Jandarmalar ise hapishanenin güvenliğinden sorumlu olmuştur. Ancak hapishanenin temel görevlisi gardiyandır. Nitekim bütün düzeni ve nizamı gardiyan sağlamış, mahkûmların dış dünya ile tek bağlantısı gardiyanlar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu gibi gerekçelerle gardiyanların emekli askerlerden seçilmesine dikkat edilmiştir. Hem disiplinin tesisi konusunda hem de emekli oldukları için cüzi bir maaşla çalışıyor olmaları emekli askerleri gardiyanlık mesleği için cazip hale getirmiştir (BOA, DH. MKT, 1772/82).

Hapishanenin ikinci asli üyesi olan idareciler ve gardiyanlar mahkûmlarının güvenliğinden, sağlığının korunmasına kadar hapishanede meydana gelen bütün olaylardan sorumlu tutulmuşlardır. Görevlerini kötüye kullanan, firarlara göz yuman, rüşvet alan, mahkûmları döven gardiyanlar tahkikata tabi tutulmuştur OA, DH. MB. HPS, 154/14). Aşağıdaki tabloda Konya merkez hapishanesindeki görevlilerin maaşları ve sayıları gösterilmiştir.

Tablo 9. Konya Hapishanesinde Çalışan Memurlar ve Aldıkları Maaşlar

Memurun Görevi	**Sayısı**	**Maaş (Kuruş)**
Hapishane Müdürü	1	850
Hapishane Katibi	1	450
Tevkifhane Müdürü	1	400
Tevkifhane Katibi	1	300
Tabib	1	250

Ser Gardiyan	1	400
Ser Gardiyan Muavini	1	300
Gardiyan	9	2250

7. Konya Kadın Hapishanesi

Nüfusun nerdeyse yarısını oluşturan kadınlaı suç ve ceza sistemi içerisinden ayırmak mümkün değildir. Cinayet, cünha ve kabahat suçlarının yanında kadınların fitnecilik, bir işe fesat karıştırma, dedikodu ve fahişelik gibi suçlardan mahkûm oldukları görülmektedir. Osmanlı'da hapishane modernleşmesinde kadınların durumu da gündeme gelmiş ve büyük şehir merkezlerinde müstakil birer kadın hapishanesinin inşa edilmesi istenmiştir. Ancak maddi imkânsızlıklar nedeniyle bu mümkün olmamıştır. Bunun üzerine kadınlar için her şehir ve kazada kiralama usulüyle bir hanenin teminine karar verilmiştir (Karaca, 2010). Kısa süre içerisinde kiralanan hanelerin ücretlerinin ödenmesinde zorluk yaşanmış (Tekin, 2010) ve başka çözüm arayışına başlanmıştır. Nitekim merkez hapishanelerinin içinde ya da bitişinde bir odanın kadınlar için ayrılması istenmiş ve bütçeden kira bedeli çıkarılmaya çalışılmıştır. 1899 yılında Konya'da bir kadın hapishanesi inşaatına başlanmıştır. Bu hapishane Konya merkez hapishanesinin bitişiğinde bir odadır. Hatta 1902 (BOA, BEO, 179631) ve 1918 (BOA, DH. MB. HPS, 14/66) yıllarında bu oda fiziki yetersizlikler nedeniyle tamir ettirilmiştir.

Konya hapishanesinde tutulan kadınların sayısı erkeklere oranla daha azdır. 1913 yılına ait teftiş raporuna göre hapishanede 26 kadın mahkûm vardır (BOA, DH. MB. HPS. M, 10/15). Kadın mahkûmların sayısı az olsa da bazı tarihlerde hapishanede izdihama yol açacak sayıya ulaşıldığı görülmektedir. Öyle ki 1916 yılında hapishanenin mevcudu 49 kişiye ulaşmış, 15'er kişiyi alacak genişlikteki iki odada bu kadar kişinin tutulması sağlık problemlerini de beraberinde getirmiştir. Yeni çözüm arayışları üzerine tehcire tabi tutulan Konya Ermenilerinden Ohannis'in evinin 150 kuruş karşılığında hapishane olarak kiralanmasına karar verilmiştir. Farklı kazalarda aynı şekilde Ermenilerden kalan uygun evlerin tespit edilmesi ve buraların kira bedelleri ödenmek suretiyle hapishane olarak kullanılıp kullanılamayacağının tespit edilmesi Dâhiliye Nezareti tarafından istenmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 45/50). Kadın hapishanesi temini için alınan bütün önlemlere rağmen yine de ihtiyaç karşılanamayınca cezası kesinleşen

kadınların civar hapishanelere nakledilmesi yöntemine başvurulmuştur (BOA, DH. MB. HPS, 144/80).

Bu çalışmanın kapsamı içerisinde kadın mahkûmların istatistiklerine dair verilere yoklama cetvelleri sayesinde ulaşılmıştır. 1913 yılına ait teftiş raporundan anlaşıldığı üzere 26 kadın mahkûm vardır (BOA, DH. MB. HPS. M, 10/15). 1912 (BOA, DH. MB. HPS, 147/62), 1914 (BOA, DH. MB. HPS, 151/29; BOA, DH. MB. HPS, 21/4), 1915 (BOA, DH. MB. HPS. M, 22/15; BOA, DH. MB. HPS, 156/77; BOA, DH. MB. HPS, 157/36), 1916 (BOA, DH. MB. HPS, 158/3; BOA, DH. MB. HPS, 158/15; BOA, DH. MB. HPS, 26/62) ve 1917 (BOA, DH. MB. HPS. M. 33/80) yıllarına ait cetvellerde suçun cinsi görüldüğü gibi kimi zaman mahkûmların hangi ay ya da dönemde hapis yattığı da belirtilmiştir. Aşağıdaki tablolar bu bakımdan açıklayıcı olacaktır.

Tablo 10. Konya Hapishanesindeki Kadın Mahkûmların Sayısal Verisi

1912 Yılı Yoklama Cetveli	**Cinayet**	**Cünha**	**Kabahat**
Birinci Yoklama	8	3	0

Tablo 11. Konya Hapishanesindeki Kadın Mevkufların Sayısal Verisi

1912 Yılı Yoklama Cetveli	**Cinayet**	**Cünha**	**Kabahat**
Birinci Yoklama	2	1	0

Tablo 12. 1914 yılında Konya Hapishanesindeki Kadın Mahkûmların Sayısal Verisi

1914 Yılı Yoklama Cetveli	**Cinayet**	**Cünha**	**Kabahat**
Ocak	10	0	0
Şubat	10	0	0

Kasım	8	0	0
Aralık	10	0	0

Tablo 13. 1914 yılında Konya Hapishanesindeki Kadın Mevkufların Sayısal Verisi

1914 Yılı Yoklama Cetveli	**Cinayet**	**Cünha**	**Kabahat**
Ocak	1	8	0
Şubat	1	10	0
Kasım	3	0	0
Aralık	1	7	0

Tablo 14. 1915 yılında Konya Hapishanesindeki Kadın Mahkûmların Sayısal Verisi

1915 Yılı Yoklama Cetveli	**Cinayet**	**Cünha**	**Kabahat**
Temmuz	5	1	0
Ağustos	5	4	0
Eylül	5	1	0
Ekim	4	4	0

1915 yılında Ekim ayında cünha suçundan yalnızca bir kadın tevkif edilmiştir.

Tablo 15. 1916 yılında Konya Hapishanesindeki Kadın Mahkumların Sayısal Verisi

1916 Yılı Yoklama Cetveli	**Cinayet**	**Cünha**	**Kabahat**
Mart	13	6	0
Nisan	14	6	0
Mayıs	14	6	0
Haziran	5	2	0
İkinci Yoklama	4	3	0
Üçüncü Yoklama	19	12	0

Tablo 16. 1916 yılında Konya Hapishanesindeki Kadın Mevkufların Sayısal Verisi

1916 Yılı Yoklama Cetveli	**Cinayet**	**Cünha**	**Kabahat**
Mart	4	0	0
Nisan	3	0	0
Mayıs	2	0	0
Haziran	0	0	0
İkinci Yoklama	4	0	0
Üçüncü Yoklama	3	1	0

Tablo 17. 1917 yılında Konya Hapishanesindeki Kadın Mahkûmların Sayısal Verisi

1917 Yılı Yoklama Cetveli	**Cinayet**	**Cünha**	**Kabahat**
Birinci Yoklama	3	6	0

Tablo 18. 1917 yılında Konya Hapishanesindeki Kadın Mevkufların Sayısal Verisi

1917 Yılı Yoklama Cetveli	Cinayet	Cünha	Kabahat
Birinci Yoklama	8	0	0

Yukarıdaki tablolar mevcut veriler ışığında yıllara göre Konya merkez hapishanesinde bulunan kadın mevkuf ve mahkûmların sayısını göstermektedir.

Konya Kadın hapishanesi fiziki olarak yeterli genişlikte olmadığı ve ihtiyaç halinde tamir edilemediği için bazı dönemlerde mahkûmların ihtiyacını karşılayamaz hale gelmiştir (BOA, DH. MB. HPS. M, 10/15). Havasızlık, rutubet, yeterli güneş ışığını almamasına beslenme sorunları da eklenince salgın hastalıklar baş göstermiştir (BOA, DH. MB. HPS. M, 10/15). Yazın sıcaklar kışın soğuklar nedeniyle çeşitli hastalıklar mahkûmlar arasında yayılmıştır. Aslında 1880 nizamnamesine göre kadın mahkûmlara ekstra yiyecek verilmesi gerekli görülmüştür. Bilhassa hamile ve yanında çocuğu bulunan kadınların iaşe teminine itina ile yaklaşılmıştır (BOA, DH. TMIK. S, 31/10). Ancak uygulamada bazı aksaklıklar yaşanmıştır. 1916 yılına gelindiğinde hijyen şartlarına uymayan kalabalık odalarda tutulan kadınlar arasında lekeli humma hastalığı görülmüştür. Hastalığın çoğunlukla haşeratlardan bulaşması ve pis yerlerde hızla yayılması nedeniyle mahkûmların bulunduğu hapishanenin değiştirilmesine karar verilmiştir. Bunun üzerine daha geniş ve ferah olan Konya Ermenilerinden Ohannis'in evi kiralanarak kadın hapishanesine çevrilmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 45/50; BOA, DH. MB. HPS, 49/24). Hastalıkların önlenmesinde temiz havanın önemine dikkat edilerek mahkûmların bahçede ve avluda daha sık vakit geçirmesine gayret gösterilmiştir. Ayrıca Konya merkezde yer alan Amerikan Hastanesi mahkûmların tedavisinde yardımcı olmuştur (BOA, DH. MB. HPS, 45/50; BOA, DH. MB. HPS, 49/24). Bütün olumsuzluklara rağmen Konya merkez hapishanesindeki kadın mahkûmların erkek mahkûmlara oranla daha iyi bir durumda olduğu anlaşılmaktadır. Kadınların kişisel temizliklerine ve koğuşlarının hijyenine dikkat etmesi, imkânlar doğrultusunda kendi yemeklerini kolayca pişiriyor olmaları bu durumu etkilemiştir.

Kadın hapishanesinde kadınların güvenliğini sağmak ve düzeni korumak için en az bir gardiyan görevlendirilmiştir. Bu gardiyan çoğunlukla hapishane müdürlüğü ve kâtiplik vazifelerini de yürütmüştür. Kadın hapishanesi gardiyanının da kadın olmasına gayret gösterilmiştir. Ancak kadınların okuma yazma bilme oranı göz önünde bulundurulunca hapishanelere dair kayıtların tutulmasında bazı aksaklıklar yaşanmasının da doğal olduğu anlaşılmaktadır (BOA, DH. MB. HPS, 93/21). Kadın gardiyan bulunamayan durumlarda ise erkek gardiyanlar göreve getirilmiştir. 1917 tarihli arşiv kayıtlarına göre Konyalı Hacı Hasan oğlu Hacı Salih Ağa'nın 200 kuruş maaşla gardiyan olarak çalıştığı anlaşılmaktadır (BOA, DH. MB. HPS, 93/21, lef. 3). Buradan da anlaşıldığı üzere Konya merkez kadın hapishanesinde gardiyan maaşı 200 kuruş olarak belirlenmiştir (BOA, DH. MB. HPS, 93/21; BOA, DH. MB. HPS, 154/14). Bununla birlikte kimi zaman kadın mahkûmlar için kiralanan evlerin sahipleri gardiyanlık görevini de yerine getirmiştir. Ayrıca imam evlerinin tevkifhane olarak kullanıldığı zamanlarda güvenlik, imamlar ve imam eşleri tarafından sağlanmıştır.

Sonuç

Hapishane kurumu aydınlanma ve modernleşme çağının bir gereği olarak bireyin vücut bütünlüğünü koruma esasına dayanarak meydana getirilen bir kurumdur. Topluma ya da devlete yönelik zararlı eylemlerde bulunan kişilerin öldürülmesi yerine onların ıslah edilmesi hedeflenmiştir. Nitekim modern hapishanenin doğuşu 1500'lü yıllara kadar götürülse de sanayi devrimin etkisiyle iş gücü temininde mahkûmların kullanılması ilk dönem hapishanelerin temel misyonu olarak görülmüştür. 18. yy'da ise hapishanelerde bireyin yararını en üst seviyede gözetmek anlayışı kabul edilmiş ve Avrupa'da pek çok yeni modern bina bu amaç doğrultusunda inşa edilmiştir. Bu sefer de mahkûmların hücrelerde yani tecrit altında yalnız kalarak manevi bir iç yolculuğa çıkmalarını sağlamanın mı, yoksa diğer mahkûmlarla iletişim halinde olmalarının mı daha yararlı olacağı tartışılmıştır. Nitekim hücre tipi odalarda uzun süre kalan kişilerin akıl ve ruh sağlığını kaybettiği anlaşılmıştır. Bunun üzerine içerisinde yatakhanelerin, atölyelerin, çamaşır odalarının, hastanenin bulunduğu bir mimari tercih edilmiştir. Mahkûmların bir yandan işlediği suçtan dolayı pişmanlık duyup, vicdani muhasebe yapması bir yandan da meslek sahibi olması istenmiştir. Bu sayede cezasını tamamlayan bireyin ruhsal ve fiziksel olarak yeni hayatına hazırlandığı düşünülmüştür.

Osmanlı Devleti de bu gelişmeleri Batılılaşma faaliyetleri ekseninde yakından takip etmiş ve modern hapishanenin ülke topraklarında kökleşmesi için çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda başta İstanbul olmak üzere birçok vilayet merkezinde umumi hapishaneler açılmıştır. 1880 yılında ki nizamname ile birlikte ise bütün vilayet, liva ve hatta kazalarda hapishanelerin açılması kararı verilmiştir. Bu bağlamda Konya'da da bir hapishane inşaatına başlanmıştır. Ancak teoride son derece mantıklı ve makul görünen hapishane modernleşmesi uygulamada bazı problemleri beraberinde getirmiştir. Öyle ki devletin maddi imkânlarının kısıtlı olması istenilen modern binaların inşa edilmesine olanak tanımadığı gibi harabe ve virane görünümündeki binalar devletin otoritesinin bir simgesi haline gelmiştir. Başka bir ifadeyle başlangıçta gücün ve iktidarın sembolü olan, devlete ve kanunlara karşı çıkması halinde bireye korku salması hedeflenen hapishane, mevcut zorluklar nedeniyle devletin zaaflarını gösteren bir mekân hüviyetini almıştır. Bu durum, halk arasında devlete olan güvenin sarsılmasına ve suçluların toplumsal damgalanmasının artmasına yol açmıştır. Hapishaneler, bireylerin kanunlara karşı gelmeleri durumunda karanlık ve izole bir yere kapatılacaklarına dair toplumsal bir mesaj vermeyi amaçlamıştır. Bu dönemde tevkif edilenlerin uzun süre alıkonulması, suçu kesinleşmeyen kişilerin yıllarca hapis yatması hatta hapishanede unutulan mevkufların bulunması halk arasında korku ve panik duygusuna yol açmıştır. Hapishane uygulamaları ve koşulları, halk arasında korku ve güvensizlik duygularını artırmıştır; bu durum arşiv belgelerinde de kaydedilmiştir. Burada sadece işlenen suçun cezasını çekmeye yönelik bir korku olmadığı açıktır. Öyle ki kişiler işlemedikleri suçlardan dolayı hak etmedikleri cezalara çarptırılmaktan daha çok endişe duymuştur.

Sonuç itibariyle bu ortam içerisinde Konya merkez hapishanesi de varlık göstermiş ve her ne kadar modern ve gelişmiş bir sistemin ürünü olması hedeflense de salgın hastalıkların, izdihamın, rüşvet, ağalık sistemi ve istismar gibi pek çok sorunun merkezi haline gelmiştir. Bu çalışmanın katkısı, Osmanlı ceza sistemi üzerine detaylı bir analiz sunması ve yerel bir hapishane örneği üzerinden devletin reform çabalarının toplumsal ve idari yansımalarını ortaya koymasıdır. Yukarıdaki sayısal verilerden de anlaşılacağı üzere bütün bu olumsuzluklara rağmen hükümet imkânlar doğrultusunda her yıl düzenli olarak hapishaneye bütçe ayırmış ve talepler üzerine ek tahsisat göndermiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin dağılma devri olarak nitelendirilen bu dönemde yaşanan savaşlar, toprak kayıpları ve mali yıkım hapishanelere tam anlamıyla gereken önemin verilmesini engellemiştir. Ayrıca Batılı devlet tarafından hapishaneler sorunun Osmanlı Devleti'nin

iç işlerine karışmak için kullanılan bir araç haline getirilmesi ve sık sık Osmanlı hapishanelerinde yer alan azınlıkların durumunun günndemde tutulması bir diğer sorunu teşkil etmiştir.

Kaynakça | Bibliography

Aksu, Ş. (2010). Otorite-yaşamalanı ilişkisinde hapishanenin yeri. E. Gürsoy Naskali & H. Altun (Ed.), *Hapishane kitabı* (ss. 62-63). İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Atar, Z. (2011). 20. yüzyılın başlarında Turgutlu hapishanesinin genel durumu. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(1), 87-102.

Babıâli Evral Odası Evrakı (BEO), 179631.

Bahar, H. İ. (2010). Hapishaneler, sorunlar ve çözüm arayışları. E. Gürsoy Naskali & H. Altun (Ed.), *Hapishane kitabı* (ss. 41-58). İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Bozkurt, G. (2010). Batı hukukunun Türkiye'de benimsenmesi - Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne resepsiyon süreci (1839-1939). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Dâhiliye Nezareti Mebânî-i Emîriye ve Hapishaneler Müdüriyeti (DH. MB. HPS), 10/15; 2/25; 72/18; 144/17; 35/110; 51/3; 52/15; 57/43; 1552/55; 60/9; 63/44; 63/18; 62/40; 35/110; 34/75; 151/29; 21/4; 4-25; 22/15; 2-20; 156/77; 157/36; 158/3; 158/15; 26/62; 33/80; 10/15; 14/66; 2/25; 14/66; 66/62; 108/14; 108/14; 35/51; 16/44; 52/15; 66/62; 35/110; 36/3; 154/14; 154/14.

Dâhiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu (DH. TMIK), 22/77.

Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT), 1611/27; 1358/102; 1374/79; 1706/67; 1660/55; 2896/37; 1374/79; 1853/114; 1693/114; 2896/37; 1772/82; 1274/30.

Demirtaş, T. (2010). Hürriyeti bağlayıcı cezaların ve cezaevlerinin evrimi. E. Gürsoy Naskali & H. Altun (Ed.), *Hapishane kitabı* (ss. 3-40). İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Foucault, M. (2015). *Hapishanenin doğuşu.* Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

İleri, İ. (2005). Batı gözüyle Meşrutiyet kutlamaları ve genel af. Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 14, 1-10.

İrade Şura-ı Devlet (İ. ŞD), 83/4933.

Karaca, A. (2010). XIX. yüzyılda Osmanlı Devletinde fahişe hatunlara uygulanan cezalar: Hapis ve sürgün. E. Gürsoy Naskali & H. Altun (Ed.), *Hapishane kitabı* (ss. 154-156). İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Konya Tapu ve Kadastro V. Bölge Müdürlüğü Arşivi.

Orat, J. A., & Çelik, F. (2011). Diyarbakır Vilayeti hapishaneleri. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7*, 73-95.

Önder, M. (1953). *Milli Mücadelede Konya Delibaş hadisesi*. Konya: Yeni Kitap Basımevi.

Öztürk, N. (2010). Osmanlı'da hapis olayları (1300-1512). E. Gürsoy Naskali & H. Altun (Ed.), *Hapishane kitabı* (ss. 101-129). İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Şen, H. (2001). Osmanlı'da hapishane mefhumu. N. Levy & A. Toumarkine (Der.), *Osmanlı'da asayiş, suç ve ceza: 18.-20. yüzyıllar* (ss. 200-211). Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Şen, Ö. (2007). *Osmanlı'da mahkûm olmak*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Şurayı Devlet Arşivi (ŞD), 02547/42, 2686/22, 2698/26, 2547/42.

Tanış, C. (2016). *Meşrutiyetten Cumhuriyete Türkiye'de siyasi af (1908-1923)* (Doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

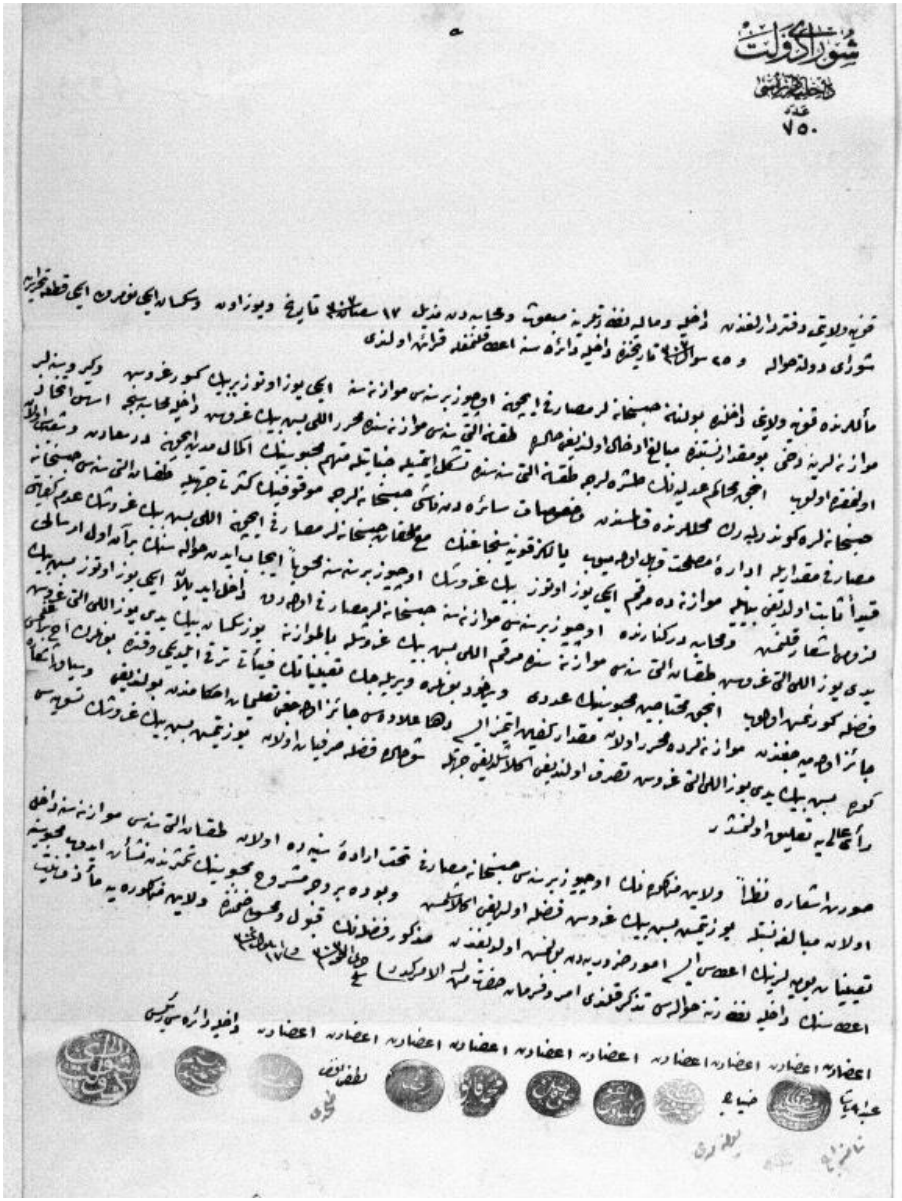
Tekin, S., & Özkes, S. (2008). Cumhuriyet öncesi Türkiye'de hapishane sorunu. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 7*(16-17), 205-221.

Tekin, S. (2010). Osmanlı'da kadın ve kadın hapishaneleri. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, 29(47), 83-102.

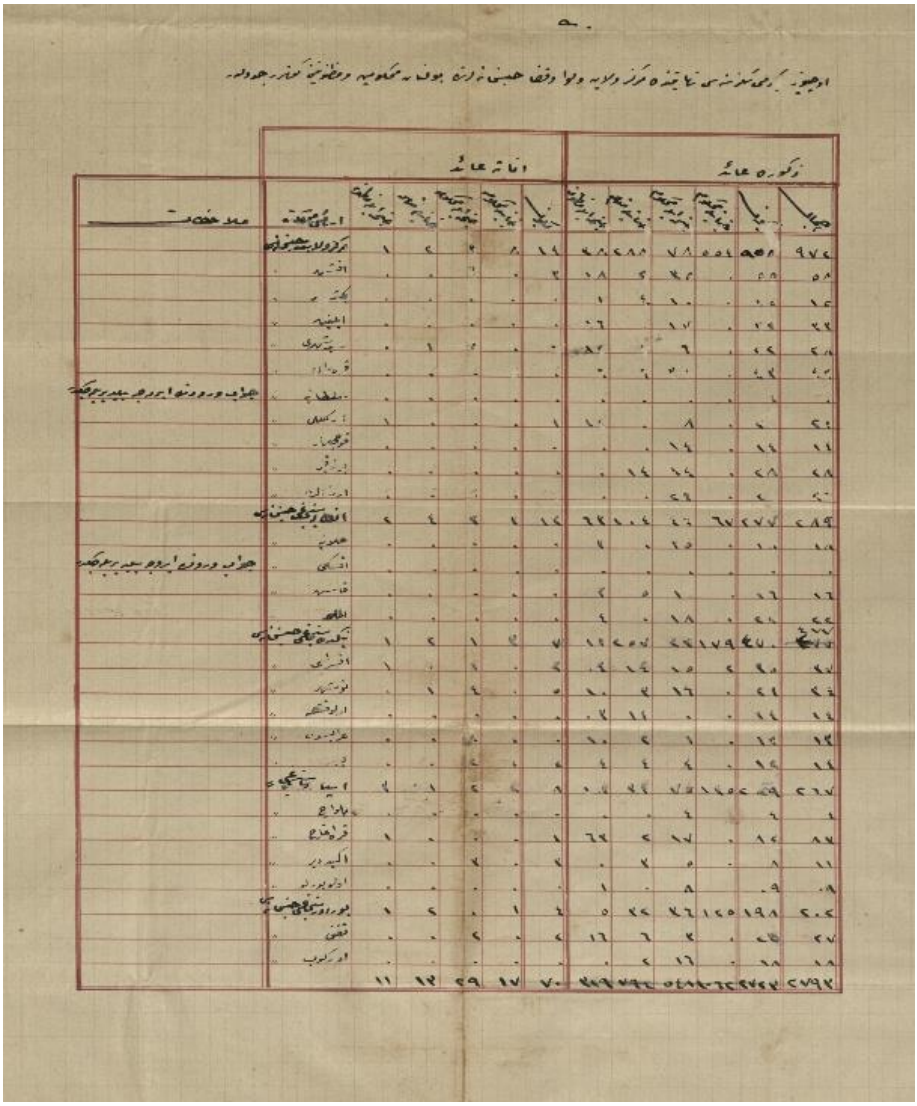
T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi (BOA).

Yıldız, G. (2012). *Mapusâne*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

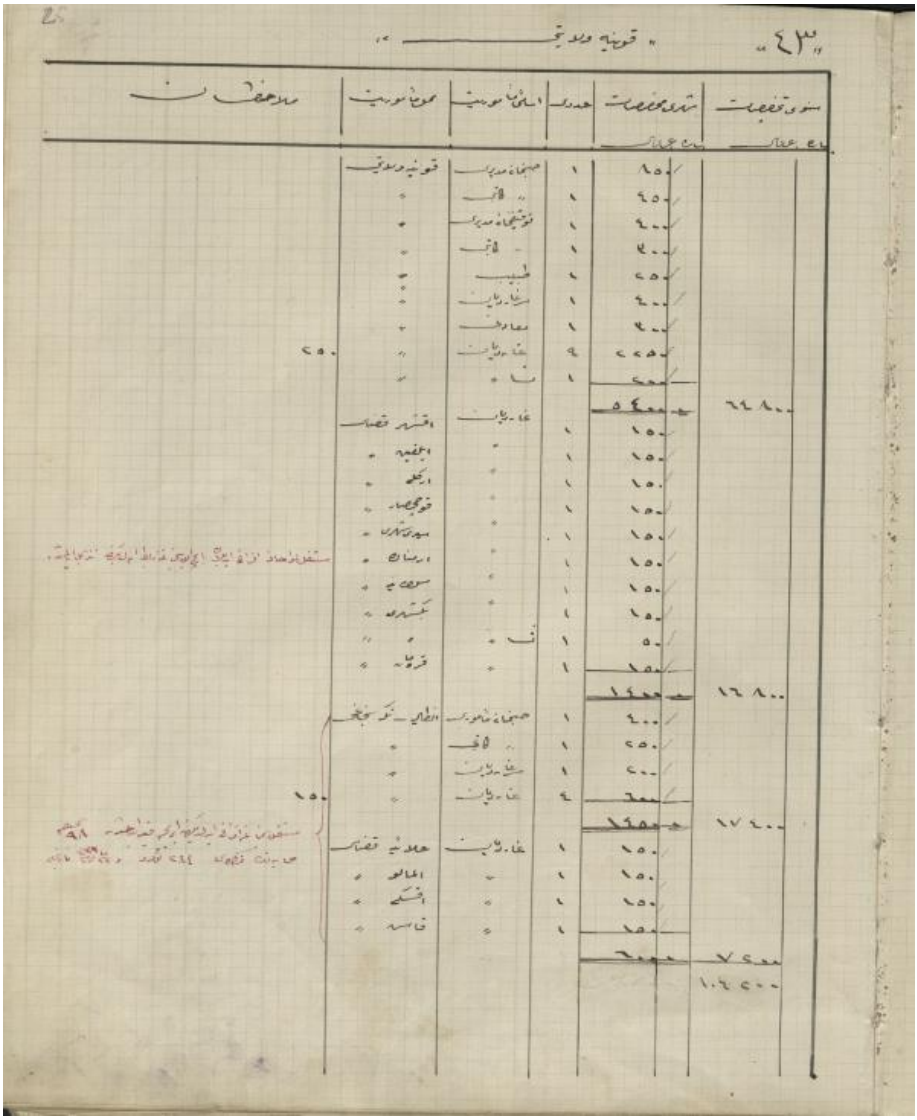
Ekler

Ek 1: Konya hapishanesi için ayrılan bütçelere dair bir belge. BOA, İ. ŞD. 83/4933, Lef. 2.

Ek 2: 1912 yılında Konya hapishanesinde bulunan mahkumları gösteren yoklama cetveli. BOA, DH. MB. HPS, 147/62, Lef. 1.

Ek 3: Konya hapishanesinde çalışan görevlilerin aldıkları maaşları gösteren belge. BOA, DH. MB. HPS, 154/14, Lef. 22.